

*В. Є. ВОРОТІН, канд. екон. наук, доц., докторант
(Українська Академія державного управління при Президентові України, м. Київ)*

ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 3, с. 29–32

В економічній літературі є низка термінів, пов'язаних з інвестиціями. Це власне інвестиції, інвестиційний клімат, інвестування, інвестиційний процес, інвестиційний клімат, інвестознавство, інвестиційне підприємництво, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, інвестиційний ризик тощо. Сутність цих термінів трактується по-різному. Базовим є термін “інвестиції” (від лат. *invest* — вкладання коштів). Для вітчизняних дослідників він відносно новий, оскільки радянські вчені-економісти використовували поняття “капітальні вкладення”, під яким розуміли затрати на відтворення основних фондів, їх збільшення і вдосконалення. У сучасній економічній літературі обидва терміни застосовуються як синоніми чи як близькі поняття. Однак у трансформаційних умовах розвитку економіки України термін “інвестиції” використовується частіше. Ці два терміни можна назвати спорідненими, оскільки вони відбивають один процес, але різняться в деяких деталях.

Закритість радянської економіки, відсутність інститутів приватної власності та корпоративного права і управління, а також системи інститутів, що забезпечують генерування та ефективне впровадження інвестицій, — ці особливості були характерні для адміністративно-командної системи, в якій інвестиції фінансового характеру були відсутні. Тому радянські вчені здебільшого досліджували капіталовкладення в матеріальні активи (тобто у частину інвестицій, яку в сучасній термінології називають прямими або реальними інвестиціями). Тобто вивчався не інвестиційний процес, а процес нагромадження, розширення

фондів, що можна пояснити пониженням ролі грошових відносин.

Сучасну теорію інвестицій, яка розвивалася в рамках західних економічних концепцій, можна поділити на два напрямки. Перший напрямок зумовлений дослідженнями портфельного інвестування і є складовою фінансової теорії. Фінансові інвестиції пов'язані із вкладаннями в цінні папери, акції, облігації; у сучасній розвиненій економіці ця форма переважає. Другий напрямок досліджує процеси формування реальних інвестицій, аналізує їх вплив на розвиток економічної системи, її параметри. Реальні інвестиції пов'язані із вкладаннями в такі матеріальні активи, як земля, обладнання, заводи. Ці дві форми не конкурують, а доповнюють одна одну: високий рівень розвитку інститутів фінансового інвестування значною мірою сприяє зростанню реальних інвестицій [4].

Інноваційний механізм державного регулювання інвестиційної діяльності

Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні зумовлений Законом України “Про інвестиційну діяльність”. Державне регулювання інвестиційної діяльності визначають показники економічного і соціального розвитку України, національні та регіональні програми розвитку національного виробництва, державні та місцеві бюджети, передбачені в них обсяги державного фінансування інвестиційної діяльності.

Державними інвестиціями керують загальнодержавні та місцеві органи державної влади. Управління державними інвестиціями планує

виконання конкретних дій інвестування бюджетних і позабюджетних коштів. Основою для прийняття рішення про інвестування загальнодержавних коштів є:

- прогнози економічного і соціального розвитку України;
- схеми розвитку і розміщення продуктивних сил;
- цільові науково-технічні та комплексні програми;
- техніко-економічні обґрунтування доцільності конкретних інвестицій.

Прийняття рішення про інвестування бюджетних коштів потребує системного підходу до визначення пріоритетів. У наш час вибір пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності в Україні пов'язаний з першочерговими завданнями стабілізації економіки, довготерміновими завданнями, спрямованими на її перебудову, та з підвищенням рівня життя населення [2].

Значимо, що у трансформаційних умовах господарювання значно підвищується інноваційно-організаційна роль держави в залученні інвестицій та розвитку промисловості. Основні цілі й завдання реформування економіки України на сучасному етапі розвитку полягають у забезпеченні стійкої стабілізації виробництва, відновлення економічного зростання, а також у прогресивних структурних зрушеннях. Однак насправді суттєвих структурних перетворень у вітчизняній економіці не відбувається. Зростання деяких економічних показників у 1999–2001 рр. (зокрема, обсягів промислової продукції, особливо в металургії та харчовій промисловості) відбувається на тлі погіршення структурних параметрів економічної системи. Зростає частка сировинних та енергомістких галузей у виробництві й експорті, тобто переважають товари з низькою доданою вартістю, частка машинобудування у виробництві та експорті мала, неефективно використовуються виробничі потужності. Обсяги інвестицій за останні 10 років скоротилися майже в 10 разів, частка держави в інвестиціях складає лише 6 %, збільшується кількість збиткових підприємств. Очевидною є необхідність активного державного впливу на процеси в реальному секторі, зокрема корпоративному, яка зумовлюється, з одного боку, тим, що він, по суті, складає основу економічної системи, а з іншого — реальним кризовим станом справ у сфері виробництва, що нині склався в Україні [5].

Одним із напрямків регулювання інвестиційної політики держави є управління іноземними інвестиціями. Необхідність залучення інвестицій

в Україну зумовлюється тим, що вона через обмеженість бюджетних фінансових ресурсів не може зараз власними силами забезпечити ефективні структурні зміни в економіці. Виходячи з цього триває пошук додаткових фінансових джерел, із яких найзначнішими є іноземні.

Відомо, що функціонування економічної системи, можливості забезпечення високого рівня життя населення значною мірою залежать від відродження та подальшого розвитку реального (промислового) сектора національної економіки, тобто тієї сфери, де відбувається матеріальне виробництво, — цієї тези останнім часом дотримуються практично всі суспільні кола в Україні. У процесі переходу до ринкової економіки постає питання про необхідність теоретичного обґрунтування різного роду проблем, пов'язаних із функціонуванням інвестиційно-інноваційного розвитку реального сектора економічної системи.

Світовий досвід свідчить, що країни з перехідними економіками не можуть вийти з економічної кризи без залучення іноземних інвестицій. Використання останніх може сприяти формуванню національних інвестиційних ринків, макроекономічній стабілізації економіки й уможливити розв'язання окремих соціальних проблем перехідного періоду та розвитку промисловості. Тому іноземне інвестування посідає особливе місце у структурі зовнішньоекономічних пріоритетів української економіки.

Промислова політика та інвестиційний клімат

Формування державної промислової політики і створення інвестиційного клімату в Україні є одним з її пріоритетів економічного розвитку. Промислова політика держави належить до складових її загальної економічної політики, її сутність пов'язана із сукупністю заходів, спрямованих державою на якісні й кількісні перетворення реального сектора. Суперечливий характер перехідної економіки створює методологічні труднощі дослідження процесу вивчення промислової політики, пов'язані з тим, що формування теорії здійснюється одночасно з практичним розвитком трансформаційних процесів. Перебування економіки у трансформаційному стані різко збільшує невизначеність шляхів виходу з нього, а також кількість варіантів формування нової системи, серед яких має бути обраний оптимальний для суспільства. Це стосується як визначення варіанту промислової політики, так і вибору пріоритетів, орієнтирів трансформації реального сектора.

Вплив на зміни у реальному секторі здійснюється в рамках промислової політики. Промис-

лова політика як складова загальної економічної політики спрямовує систему заходів на перетворення реального сектора:

- удосконалення його структури;
- забезпечення надходжень до нього інвестицій;
- стимулювання інновацій.

Таким чином, промислова політика застосовує практично всі інструменти економічної політики держави, спрямовуючи зусилля на зміни у реальному секторі економічної системи. Термін "реальний сектор економіки" відносно новий для вітчизняної економічної науки, однак він досить часто вживається в сучасній світовій економічній літературі.

Промислова політика в Україні нині спрямовується на інвестиційне стимулювання вітчизняних виробників-експортерів та галузей, що працюють на внутрішній ринок. Найбільше за останній час зростання обсягів виробництва спостерігалось у галузях, що виробляють продукцію кінцевого споживання (у легкій промисловості приріст у 2000 р. становив 39 %, харчовій — 26,1, деревообробній та целюлозно-паперовій — 37,1 %).

Проблеми інвестиційного забезпечення в Україні

Проблеми інвестиційної політики в Україні надзвичайно актуальні. В економіці, яка невпинно розвивається, інвестиції в основні фонди зростають скоріше порівняно із зростанням валового внутрішнього продукту (ВВП), тому і їх частка збільшується. Отже, прискорене зростання інвестицій є основною передумовою успішного розвитку економіки країни. Прикладом можуть служити показники співвідношення обсягу інвестицій з ВВП у Китаї (таблиця).

Динаміка співвідношення інвестицій з ВВП у Китаї

Показник	1980 р.	1990 р.	1996 р.
Обсяг інвестицій, млрд юанів	91,1	451,7	2297,4
Обсяг ВВП, млрд юанів	451,1	1854,8	6859,4
Частка інвестицій, %	20	24	34

Джерело: China Statistical Yearbook 1997. — Beijing: China Stat. Publ. House, 1997. — 850 р.

Як бачимо з наведених у таблиці даних, на початку проведення реформ у Китаї частка інвестицій складала 20 % ВВП, через 10 років вона зросла до 24 % і ще через шість років досягла 34 %. Для порівняння зазначимо, що в Україні обсяг ВВП у 1997 р. порівняно з 1990 р. скоротився до 40 %, тобто в 2,5 раза. Водночас об-

сяг інвестицій в основні фонди (капітальні вкладення) зменшився з 55368 млн у 1990 р. до 11483 млн грн у 1997 р., тобто в 5 разів. Таким чином, економічні реформи в Україні дали протилежний результат порівняно з Китаєм, хоча на початку реформування в Україні результати китайських реформ були відомі [3].

Зазначимо, що державою здійснено низку важливих заходів, спрямованих на забезпечення інвестиційного, науково-технічного прогресу. Президент України проголосив перехід України на інноваційну модель розвитку економіки. Верховна Рада України затвердила нову Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України, за якою передбачається більш активна позиція держави у розвитку науково-технологічної сфери, використанні нових знань в економіці та інших сферах. Прийнято зміни до нового Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність". Суттєво була підвищена пенсія науковцям, а Указом Президента України від 10 березня 2000 р. № 456 передбачено підвищення у 2001 р. заробітної плати окремим категоріям учених.

Активізація інвестиційно-інноваційної стратегії держави насамперед залежить від стану інвестиційного клімату в країні, сприятливих умов для зовнішніх і внутрішніх інвесторів [1]. Як зазначалося в Основних напрямках інвестиційної політики в Україні на 1999–2001 рр., недосконалість законодавчої бази, відсутність досвіду і практики проведення позик, нерозвиненість інфраструктури, ринку цінних паперів, обмежена кількість ліквідних об'єктів, недостатні правові гарантії для інвесторів стримують акумулювання інвестицій через цей ринок. До факторів, які погіршують інвестиційний клімат в Україні, належать такі:

- зростання зовнішньої заборгованості;
- жорстке втручання держави в господарську діяльність;
- бюрократизм і корумпованість владних структур;
- наявність криміногенної ситуації у країні.

Література

1. Воротін В. Використання в Україні світового досвіду управління акціонерним капіталом // Реформування промисловості України: погляд у XXI століття: 36. матер. V Пленуму. — К.: Спілка економістів України, 2001 — 128 с.
2. Державне регулювання економіки: Підруч. — 2-ге вид., випр. і доп. / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка,

3. Залога / За ред. І. Р. Михасюка. — К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. — 592 с.

3. Чумаченко М. Проблеми інвестиційного забезпечення програм економічного розвитку України // Реформування промисловості України: погляд у XXI століття: Зб. матер. V Пленуму. — К.: Спілка економістів України, 2001. — 128 с.

4. Яковенко Л. І. Промислова політика в трансформаційній економіці. — Полтава: Скайтек, 2000. — 314 с.

5. Varatin V. 10 jaar onafhankelijkheid van Oekraïne: De sociaal-economische werkelijkheid // OEKU nieuwsbrief. Oekraïne 10 jaar onafhankelijk. — Utrecht, 2001. — Sept.